

АЛЕКСАНДРИЈСКО ПИТАЊЕ

(1572—1579)

ПРИЛОГ ДИПЛОМАТСКОЈ ИСТОРИЈИ ДУБРОВАЧКЕ РЕПУБЛИКЕ

од

Др-а Л. Војновића

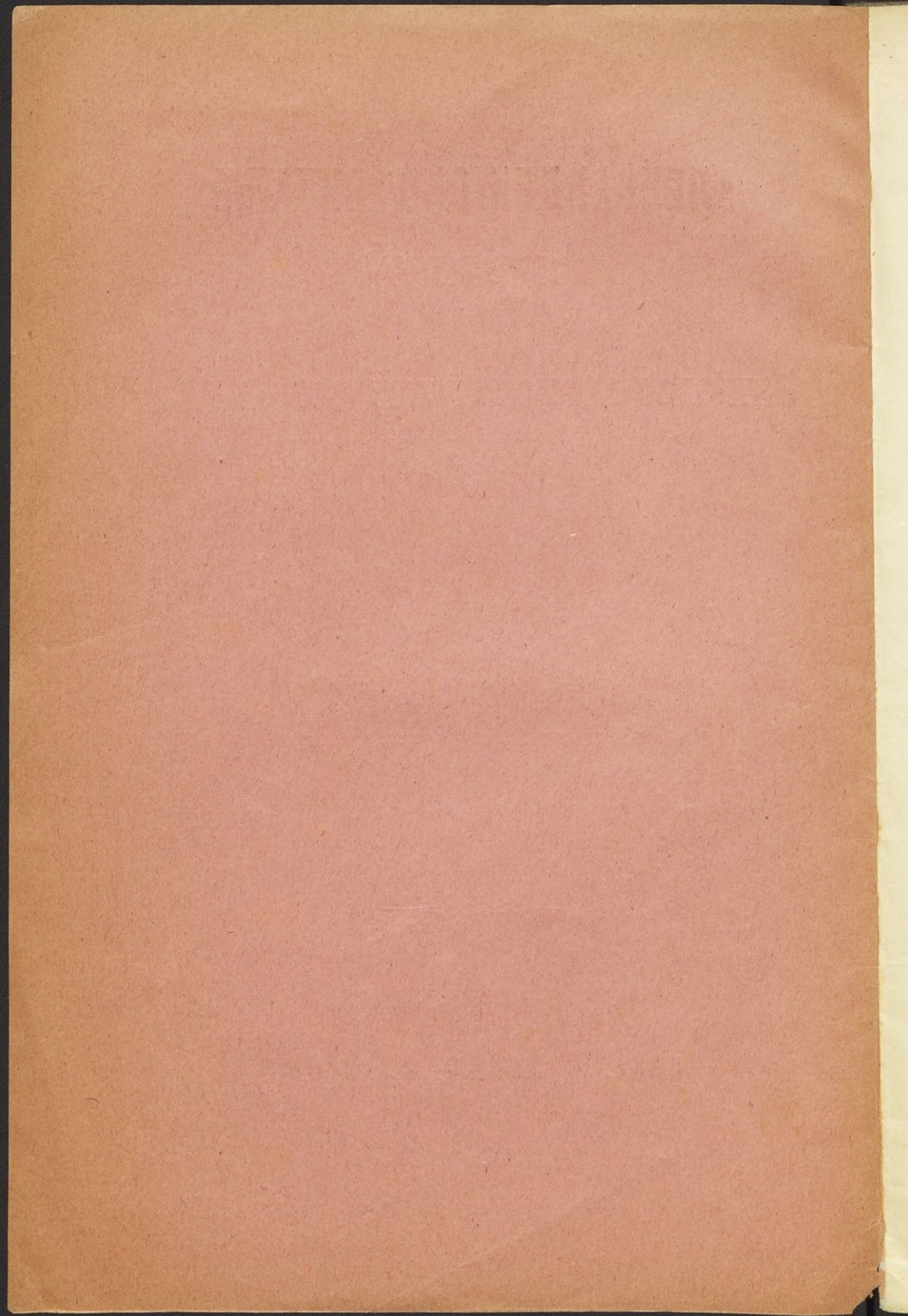
(ПРЕШТАМПАНО ИЗ „ДЕЛА“).

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА „ДОСИТЈЕ ОБРАДОВИЋ“ ЧИКА-ЉУВИНА УЛ. БР. 8.

1905.

Групу Р. Вигиниу
Кружак • већи савиш
Кисца

АЛЕКСАНДРИЈСКО ПИТАЊЕ

(1572—1579)

ПРИЛОГ ДИПЛОМАТСКОЈ ИСТОРИЈИ ДУБРОВАЧКЕ РЕПУБЛИКЕ

од

Dr-a Л. Војновића

(ПРЕШТАМПАНО ИЗ „ДЕЛА“).

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА „ДОСИТИЈЕ ОБРАДОВИЋ“ ЧИКА-ЉУБИНА УЛ. БР. 8.

1905.

651 805 010

АЛЕКСАНДРИНСКО УСТАВЕ

(1252-1253)

ПРВОЕ ИЗДАНИЕ

ИЗДАНИЕ

Dr. A. B. B. B.

202401314

Енглески историк Едуард Фриман, (Edward Freeman) који је у своме дјелу о „Потчињенијем и о Млецима Сусједнијем Земљама“ са највише разумјевања проговорио о слободноме Дубровнику, досјетљиво спомиње потресни упечаток што дубровачка историја изазивље кад се сва у један мах прегледа.² Али да се узмогне корисно прегледати, треба је прије познавати у детаљима, јер ниједна историја није тако пуна епизода и „ситница“ како је дубровачка. Те епизодае и те ситнице кад се све проуче, даће тек проматраоцу онај „striking glance“ о коме говораше Фриман након подужег борављења у Дубровнику (1881), чију је изузетну природу Фриман схватио више него ли студијом, дивинацијом прирођеном историку који је сувише и син старог, слободног Албијона.

Али да поћемо још мало даље са великим историком, чије је лично познанство једна од најмилијих успомена наших младеначких година, опет има Фриман разлог гдје говори како треба да се проучи Дубровник и његова историја. „Или је треба узети“, говори прерано умрли оксфордски професор, „сву на један поглед или је ваља проучавати са ситном марљивошћу локалнога старинара“.³ Али ми ћемо надодати да је ово друго претходни услов за оно прво. Тек се на овај други начин може потпуно схватити јединствени значај Дубровника који је Фримана тако дубоко дирнуо. Тада ћемо у потпуној снази ра-

¹ Sketches from the subject and neighbour lands of Venice by Edward Freeman, London, Macmillan and Co. 1881

² „A history whose general effects as striking as any history can be. Op. cit. стр. 221.

³ Op. cit. стр. 222.

зумјети ону лаконичку и филозофску дефиницију Дубровника под пером енглескога историка. У историји Дубровника нема великог једног свјетског факта који би се од осталијех одвајао и само због којијех су позната имена: Задар и Сплет. Онај је први град нераздружив од крсташке опсаде, овај други од Диклецијанове абдикације. Код Задра говорите: „Ово је град на који су јуришали Крсташи“ а код Сплета не скидате поглед са звоника и царева палаче.

„Примакнемо ли се Дубровнику“ говори Фриман долазећи с јадранске пучине, „угледамо једну од најпотреснијих слика на нашем путу; али око није изненађено ни ма којим издвојеним објектом; никакав издвојени факт не дражи наше памћење. Али ту је — Дубровник; ту је оно једино мјесто низ цијелу обалу од Хрвацког приморја до Танарскога рта које није никада било потчињено ни Млечићу ни Турчину, које је у разним епохама било према једној или другој сили у вазалној или зависној вези, али никада у истини присаједињено ни једној ни другој. У томе Дубровник стоји јединствен међу градовима на цијелој далматинској, арбанашкој и грчкој обали.¹

Ето тако је Фриман судио о Дубровнику, а знаменита је али нимало чудна појава, да је Енглез Фриман најдубље упознао суштину величине Дубровника, како је опет други Енглез, Рескин, разумио најдубље и најпотпуније *raison d'être* Млетака. Ми дакле, по Фримановом рецепту продужавамо наш давно отпочети и тако често ометени рад анализовања историје Дубровника како би том ситном анализом приправили коначну синтетичну слику потпунију од оне коју је летимице могао прозријети Фриман. Ради смо само приказати једну врло занимљиву и готово непознату страницу дубровачке историје која се исписала на водама Леванте између Цариграда и Александрије. Хоћемо да говоримо о борби коју се Дубровник дрзнуо приметити са француском монархијом да избјегне заштити њезине заставе у Леванти и да опћува своју индивидуалност као трговачко-поморска сила у Средоземном Мору. У тој је борби Дубровник претеча. Ослоњен на својим капитулацијама са Портом, претекао је еманципацију Млетака, Енглеске, Ђенове. Али док су његови ученици и успјели да се ријеше древнога протектората заставе са златнијем криновима Светога Људевита и

¹ Оп. cit. 221.

блиставога Франа I, он се мораде у неколико махова савити пред неодољивим законом политичке динамике. Али не без своје користи и без огромне штете за француску трговину, не без задовољства, да у XVII и XVIII вијеку закрили врло често под заставом Светога Влаха трговину његове вјековне млетачке другарице и супарнице и непријатељице.

Ми не намјеравамо да у једноме чланку испричамо све фазе оног неједнаког мегдана. За читаоце „Дела“ одвајамо само једну главу из дипломатскога спора који је трајао пуна два вијека, главу која није ни најмање оригинална, ни најмање сугестивна. Она обухвата вријеме од самијех седам година (1572—1579).

Заглављује се дјеломичном побједом Француске. Али је кроз то доба Дубровник подвостручио био своју трговину, ојачао свој престиж, а фактично успио толико да, узпркос француској опозицији, стане чврстом ногом на мисирско тло и утврди александријски консулат који је трајао до пропасти Републике.

Изддржљивост, удружена са гипкошћу, коју је Дубровник том приликом блиставо документовао, звучи нам у данданашњи и као наука и као пријекор. Пак и с те политичко-филозофске стране овај уломак из дипломатске историје Дубровника не ће српским читаоцима бити на одмет.

Ми смо о „Александријском питању“ — како у овој радњи називљемо дубровачко-француски спор — писали у I тому нашега дјела: „Дубровник и Османско Царство“ али тек мимогредце, у прегледу дипломатских веза Дубровника са европским силама на Босфору. Сада о том интересантном питању написасмо монографију. Наши су извори махом архивални, неиздани: исправе дубровачког државног архива и архива парискијех. Оне прве смо, разумије се, исписали ми. Ове друге исписао је учени управитељ српског државног архива г. Д-р М. Гавриловић који

нам је изволио ставити на расположење цијелу огромну збирку неизданијех докумената који се односе на политичко-трговачку историју дубровачке републике и које је он исписао у разним париским архивима. Ми не можемо доста да заблагодаримо г. дру Гавриловићу на ријеткој либералности и на љубазности коју нам је исказао. Он нам је омогућио не само да ову епизоду потанко испричамо на основи неизданијех францускијех исправа, него и да знатно попунимо и прерадимо једну нашу француску радњу која ће наскоро да угледа свјетла.

I

Након смрти Франа I и Сулејмана Силнога (1547 и 1566) ни Француска ни Османско Царство не похиташе да обнове прве капитулације које Иван de la Forest (де ла Форе) бјеше потписао у фебруару год. 1536 и које имаху по чл. 1 трајати за живота поменутијех владалаца.¹ Тек усљед једног спора у Александрији између неколико францускијех трговаца и једнога Жудије, краљевога дужитеља, ријеши се Карло IX да обнови са Селимом II уговор пријатељства и трговине. Француски посланик Claude du Bourg, Seigneur de Guérines, краљев благајник, успије у мисији и преко краљевог очекивања. У октобру год. 1569. ди Бур издјејствова од Султана нове капитулације, у осамнаест чланака, које су у главnome садржавале услове капитулација Сулејмановијех. Али уговор — да га тако назовемо — између Карла и Селима садржаваше двије важне новине које саме достају да нам даду потпуну слику онадашњег престижа француске круне у Истоку и њенога носиоца, коме Султани изузетно даваху титулу царску (падиша). У приступу се тих капитулација првом помиње повластица француске краљевине да својом заставом закрили у Леванти бродове свијех осталијех поморски-

¹ О мисији Ла Форе-овој у којој је знатна удијела имао дубровачки властелин Серафим Гучетић cf. наш чланак: Дубровачки властелин у служби францускога краља Франа I (1535) у броју 17 „Срђа“ од год. 1902. Ми овдје не ћемо да понављамо што смо тамо рекли о огромnome значају првих француско-турских односа за сву познију политику Европе. Наше читаоце упућујемо на онај наш исцрпни експозе.

јех народа. И та се повластица у капитулацијама већ тада помиње као стародавни обичај средоземнијех опћина да траже заштиту прослављенијех франачкијех кринова у левантинскијем водама. Примјера ради наводе се Ђеновези, Сицилијанци и Анконитанци, али само примјера ради. То недостајање таксативнога реда би, како ћемо доцније видјети, узрок спора са Дубровником и са осталијем поморскијем народима.¹ Друга је новина била та, што су Селимове капитулације закључене биле без ограничења времена и нијесу зависиле од живота односнијех владалаца.² Један француски дипломата, Marquis de Bonnac објашњава побуде које су руководиле Француску да издијелује ону прву знамениту повластицу. „Французи који се до онога времена слабо бављаху поморством“ говори Бонак „не бијаху у стању да сопственим силама тргују у оноликој мјери како то радијаху талијанске републике. И нађе се начин да се томе злу доскочи једнако подобан Французима и Турцима; уговори се да сами Французи имају права да тргују у Леванти, да ће сама њихова застава бити призната, али да ће и сами непријатељи Турака смјети спокојно трговати под њиховом заставом. И тако се у сагласност доведе потреба коју имаху Турци да се курталишу свога трга и немогућност Француза да га изнесу на својијем бродовима“.³ Овој врло згодној Бонак-овој при-

¹ ... les grands galions et autres vaisseaux dudict Empereur de France ont coustume venir par деџа, soubz son nom et bannière, comme Genevois, Siciliens, Anconnetois et autres.“ Cf. Comte de Saint-Priest — Mémoires sur l'Ambassade de France en Turquie et sur le Commerce des Français dans le Levant, Paris, Leroux, 1877 стр. 283—284 i P. Masson — Histoire du Commerce français dans le Levant au XVII-e Siècle, Paris, Hachette, 1897 Introduction стр. XII—XIV.

² Још су Французи у овом уговору опроштени од ма којег плаћања дажбина у Турској Империји, ма да је сваки странац дужан био по муслиманском закону плаћати главарину након године дана борављења у Турској. Интересантно је и значајно за позније пропадање францускога протектората на Истоку, да у XVIII вијеку капитулације од год. 1569 и 1581 нијесу више биле познате, шта више да Marquis de Bonnac посланик француски у Цариграду (1716—1724) тврди у једном његовом извјештају о француској трговини у Леванти да су прве капитулације склопљене год. 1597 са Мехмедом III, а друге год. 1604. Cf. Masson op. cit. XII note 2. У његовом Mémoire historique sur l'ambassade de France à Constantinople (печатаном у издању г. X. Шефера у Паризу, 1894) исти посланик не помиње него мимогредце La Foresta, а текста капитулација не позна до онијех од год. 1604, op. cit. стр. 9.

³ Mémoire historique cit. стр. 9—10.

мјетби треба међутијем надодати, да су средоземне силе и саме још прије француско-турскијех капитулација тражиле заштиту оне једине силе која неколико стотина година прије Енглеске и Шпаније, а да и не говоримо о другим великим државама, кроз крсташке ратове бјеше улила у невјернике страх и поштовање према хришћанскоме имену.

Ако су средоземни народи могли налазити користи у заштити француске заставе зајамченој капитулацијама од год. 1567, Дубровнику је та заштита била излишна паче штетна. Његове су везе са Портом биле и старије и интимније и његовој трговини корисније. На више од сто година прије Француске Република Св. Влаха бјеше склопила капитулације са Портом. Осим повластица заједничкијех са Француском, Дубровник имахе, као трибутарна Република, да у Османској Царевини плаћа царину од 2⁰/₁₀₀ док други народи плаћаху 5 а саме Османлије 4.¹ Дубровачки бродови ношаху по водама Леванте свој и туђ трг са фирманима турскијех владалаца. У Мисиру још од почетка XVI вијека Република имахе нарочитијех повластица од Мамелушкијех Султана. У Александрији већ год. 1516 постојаше дубровачки консулат², док Француска не основа свој него послије год. 1548. Од најстаријих мамелушких султана Република

¹ О повластицама Дубровчана у Османскоме Царству опширно смо говорили у нашем дјелу: Дубровник и Османско Царство, Београд, 1898 I стр. 100 и слијед.

² У писму Републике угарскоме краљу Ладиславу II, од 13 новембра 1516, којим јављаше краљу побједу Селима I над мамелушким султаном Кансу ел Гури код Алепа, Сенат се позивље на вијести које је о том догађају примио од свога консула и од својијех трговаца у Александрији (*Diplomatarium Hungaro-Ragusinum* бр. 433). Кад је основан дубровачки консулат у Александрији не знамо за сада тачно. Сва је прилика почетком XVI вијека. Дубровчани су већ у XIII вијеку трговали по цијелој Леванти, нарочито у Дамаску, Цариграду и Александрији. У XV вијеку та је трговина врло знатна. То нам Република сама свједочи у упутствима незиним покписарима код Порте, од 13 септембра 1430 и у Млецима од год. 1452. Дубровчани продаваху своју гласовиту „свиту дубровачку“ (сукно) у Александрији у другој половини XV вијека. Cf. Jorga — *Notes et Extraits pour servir à l'histoire des Croisades au XV siècle*, 1899 II-de série стр. 285 и 466. Са Египатским Султаном Абунасаром Дубровник склопи год. 1510 трговачки уговор. Биће да је тада и основан консулат у Александрији. Тачније податке можемо сазнати тек проучавањем свих споменика дубровачких XVI вијека који су у огромној већини неиздани. Млеци, Ђенова и Јакпи (Ансона) претекли су, дакако, Дубровчане. У почетку XIV вијека све три општине имају већ своје консуле у Египту.

имаше повластица у Египту упоред са Млецима и са Ђеновом. Кад Дубровник изасла поклисаге Маројицу Лукарића (Lussari) и Николу Соргочевића (Sorgo) Селиму II да му честитају наступање на престо, поклисарима бјеху са упутствима дате 22 повеље Сулејмана I да их нови Султан потврди.¹ Међу овијем повељама бјеху двије које се нарочито одношаху на положај Дубровчана у Египту. По једној царској заповиједи управљеној на каирскога папу и на александријске власти, Дубровчанима се даваше дозвола да држе у Александрији консула „дубровачкога народа“ са независном јурисдикцијом и наређиваше се да ни консуо Ђеновеза ни млетачки бабло не смију дубровачкоме консулу да праве сметње. Другом се царском заповиједи наређиваше, да каталански консуо (il Console de Catalani) у Александрији и у Каиру не смије ништа да тражи од Дубровчана, да ни у ма чему не смије Дубровчанима да буде старији и да се у опште нема да пача у дубровачке ствари. Дубровник није, дакле, могао да напусти тај изузетни положај, ма да се тренутно савијао под неумољивим правом јачега. Између год. 1547 и 1550 Република првом покуша да се одметне од француске заставе и да, користећи се повластицама, које уживаше у Турској Империји, учини од свога консулата у Александрији стјециште и *entrepôt* трга осталијех средоземнијех народа. Француска енергично устаде против тога покушаја и тако се роди спор који је имао да са прекидима траје два пуна вијека.

Ми ћемо се често срести са протестацијама француске владе против „оснивања“ дубровачкога консулата у Александрији, а знамо да тај консулат у истини и постоји. Нужно је, дакле, да објаснимо одмах у почетку привидну противурјечност историјскијех споменика. Док дубровачки консулат у Александрији не дираше у права француске благајне која се осниваху на заштити француске заставе, дубровачки консуо за Француску не постојаше. Али од онога тренутка када Дубровчани почеше да се одметну од француске заставе и да одричу францускоме консулату таксе и да друге народе буне против француске хегемоније у Леванти, Француска поче упорно да тражи недопуштање дубровачкога консулата одржавајући фикцију да тај

¹ Уццства од 31 октобра 1566 *Lettere e Commissioni di Ponente 1566—1570* vol I Дубр. држ. Архив.

консулат службено не постоји. Али Дубровчани који су имали да уздржавају свога консула у Египту, слабо су марили да плаћају таксе туђему консулу, па да би се ријешили овога намета по скалама у Леванти настојаху у првом реду да се одметну од бродарења под француском заставом. И тако, ма да су питања заставе и консулата била два одвојена питања, она се испреплићу у поједицијем фазама дубровачко-францускијех односа, дијелују једно на друго и најзад се двосмислено рјешавају.

Хенрик II стаде одма на пут дубровачким претенсијама. Нареди против Дубровчана репресаље на мору. Француски адмирал барон de la Garde секвестрова један дубровачки брод крпат скупоцјенога трга за Фландрију и задржа га као одштету за француску државну благајну.¹

А кад год. 1556 републичин поклицар Кабога² шћаше да задобије Султана Сулејмана за ствар дубровачке трговине у Леванти, Хенрик II нареди своме поклицару *Sieur de Codignac*-у да опозове из Дубровника францускога агента баруна *Cochart*-а и да изјави Сулејману да ће он сматрати султанову дозволу Републици да „отвори“ дубровачки консулат у Александрији, као непријатељски акт и да ће, у том случају, поступати против Дубровчана као против душмана његове круне. Султан, који бјеше Хенриков савезник против Карла Петога, даде задовољштину Француској и нареди да све латинске државе, осим Млетака, имају да бродаре под заставом францускога краља „и не друкчије.“³

¹ О том дорађају пише доцније и Noailles: „... et là dessus fut prins ung de leurs navires vallant trente-cinq ou quarante mil escus, dont il ne fut onques rien rendu. (На то им узеше један брод који је вриједио тридесет и пет или четрдесет хиљада шкула од којијех нигда ништа не вратише). Извјештај францускога посланика Noailles-а краљу Карлу IX из Цариграда 10 јуна 1572 публикован у Charrière-овом Зборнику: *Négociations de la France dans le Levant*, Paris, 1846—1860, III, 275.

² Можда онај исти Маројица Джива Кабоге који год. 1550 са својим другом Маром Геталдићем однесе у Цариград Сулејману дарове републичине кад се Султан поврати са славодобитне војне у Персији. Кабога је том приликом имао да издејствује од Султана укинуће наредбе његовога прешастника Селима I којом Дубровчанима бјеше изузетно повишена царина од 2 на 5%. Cf. *Annales Racusini Anonymi ed. Nodilo, Zagreb, 1883, 137—138.*

³ *Mémoire du Sieur de Germigny*, Париз 25 Септембра 1572. Bib. de l'Institut, Coll. Godefroy 529 fol. 99.

Дубровник се бјеше примирио, али вребаше на згодну прилику да се отресе непотребног и несносног протектората. Његов је положај на средоземном море, а нарочито у Мисиру, био сада најозбиљније угрожен од новијех францускијех капитулација. Ма да се у њима Дубровчани нарочито не помињаху, њихово се име само од себе разумјевало. Утилитарна опћина није могла подносити, у доба кад се спремаше велики хришћански рат против Турака, да је mine огромна корист неутралнога бродарења, она, која у Риму, преко поклицара Франа Гундулића, настојаше из петнијех жила да јој Света Лига свечано зајамчи неприкосновеност и неутралност у настајноме рату. Држаше се у почетку да ће се и Хенриков насљедник, Карло IX, придружити крсташкој војни. Како би била при свему томе прошла дубровачка трговина? Кринови је не би више заштићавали, а неутралност, сведена на празну ријеч, била би јој исто тако удесна као и активно судјеловање у рату. Сукоб бјеше, дакле, неизбежан и започе опет тамо гдје се, како видјесмо, најјаче укрштаваху француски и дубровачки интереси — у египатској Александрији.

Христофор de Vento, француски консуо за цијели Египат, јави краљу из Хаира 2. Марта 1571 непријатну вијест, да су неки Дубровчани, користећи се једним спором око францускога консулата¹, ријешили да се дигну из његове јурисдикције. Венто, упрепашћен, саопштаваше Карлу IX да би одметање Дубровчана било „de grand dommage et desrougeroit son autorité en icelluy, ayant tant de despences et si grandes que la Consolat (sic!) qu' on tire de vous subjectz ne basteroit pas pour

¹ Венто кога спомиње и P. Masson у поменутом дјелу, стр. XIV нота 3. бјеше постављен за консула у Мисиру краљевском одлуком од год. 1570 али када дође у Каиро да прими дужност, нађе једнога другог консула, некога Цезара Gardiolle-а кога поклицар француски у Цариграду, Sieur de Grandchamp. бјеше поставио и не питавши краља, а на основи двије заповијести Султанове. Граншан бранијаше се тим, да је сама Porta тражила да Гардиол остане у Каиру као консуо док не исплати некакве дугове покојнога му оца. Не хтједне ли Гардиол да прими консулат. Porta тражаше да буде постављен неки златар, Jacques Le Mercier. Из тога се изроди велика смутња којом се хитри Дубровчани одма користеше за своју државу. Каирски паша призна међутим Венто-а као законитог од краља постављеног консула. Венто сам вођаше преписку са краљем и са краљицом мајком, Катарином Медичејском. Деша Х. де Венто-а краљу од 2 марта 1571 Bib. Nat. Nouv. Acq. fr. 5178 fol. 36.

si supplir, ne beaucoup apres“.¹ Али се Дубровчани не ограничаваху на томе. Вјешти како бијаху источнијем стварима, шираху глас да су Французи у непријатељским односима са Портом, да им пријете велике репресалије и да, услед тога, неће моћи више долазити у Александрију ни Талијанци, ни Шпањолци, јер их француска застава не могаше више да брани. А све то радијаху, пише лукави провенцалац „pour lever le moyen à ung chacsung de venir audict Alexandre affin qu eulx demeurassent seuls audict negosse comme tributerres qu' ilz sont du Grand Seigneur“.² Марсиљез бјеше добро прозрео дубровачке основе! Онога се истога дана обрати и на свемоћну краљеву мајку молећи је да пише у Цариград да се одврати опасност која пријетијаше француској трговини у Мисиру.³ Краљ се бављаше у Лијону. Нареди да се пише Великом Везиру, Каирскоме Паши и Франу de Noailles, Акшкоме епископу и новопостављеноме поклисару у Цариграду. Али то нашему консулу не бјеше доста. Одговарајући 12 новембра на краљево писмо из Лијона од 19 јуна, мољаше га да нареди да се пишу нове депеше „affectionnées mesmes“ за Султана и да се краљ позове на онај чланак новијех капитулација по коме су „les dicts Ragouzoys et autres Nations soubz la jurisdiction de ce vostre dict estat“.⁴ Како доцније сам Ноај, тако сада Венто обраћа пажњу краљеву на велику трговину Дубровника у Леванти, на неизмјерну штету која би настала за Француску да се та трговина еманципује од њене заштите. Не, говораше консуо, због њиховога трга, него за све оно што би под њиховијем именом пролазило, јер, ма да су бродови њихови, укрцани је трг својина другијех народа. Треба најзад, по консуловоме мишљењу, да сам краљ пише господи дубровачкој и да им рече да се задовоље да буду и одсад унапријед „soubz les ailles de ce dict estat“ јер је то, како онај краљев часник мишљаше, на њихову велику корист.

Између два посљедња консулова писма бјеше се испунио

¹ ... било би од велике штете и смањило би његов ауторитет у овој држави, јер има толико и тако великијех трошкова, да их прилози Вашијех поданика не би ни из далека могли накнадити...

² „Да би свакога другогa удаљили из Александрије како би они остали сами као Султанови трибутари да тргују на оној страни“.

³ Депеша од 2 марта 1571 Bib. Nat. nouv. acqu. fr. 5178 fol. 38.

⁴ Депеша из Александрије од 12 новембра 1571 Bib. Nat. nouv. acqu. fr. 5178 fol. 38.

свјетски догађај. Седмога октобра године хиљаду пет сто седамдесет и прве удружена флота шпанска, млетачка и папска под врховном командом Дон Хуана д' Аустрије извојшти сјајну побједу код Лепанта над моћном турском флотом и у онај велики дан сломи за готово цео један вијек османску моћ. Оног дана потамни у истини за вазда престиж непобједимости Отоманске Империје и ова започе полако, на махове, али постепено и сигурно да слази. Брада која, по ријечи великога везира Мехмеда Соколовића, бјеше само пострижена код Лепанта, порашће без сумње још неколико пута, али никада више са оном бујношћу и јачином. А не би ни тада била порасла тако брзо да је било среће, па да су хришћански савезници показали послје поморске побједе мало више слоге и топлине за свету ствар вјере и цивилизације. Али какомудраго било, Отоманска Империја лежаше сада тешко болесна, а Дубровник мудрошћу своје дипломатије и заштитом Свете Столице, бјеше избјегао у очи одсуднога боја можда највећој опасности која је, до великога земљотреса 1667, запријетила његовој политичкој егзистенцији. Света Лига, тај савез кратка вијека између Филипа II, Пија V и Републике Светога Марка, захтјеваше у преговорима за заједничку акцију, да се Дубровник придружи војни против освајача Кипра. Филип и Пијо брзо одусташе од тога тражења. Али најупорнији у том настојању бјеху Млеци. Њихов поклисар код Свете Столице, Микеле Сориано, тражаше без прекида од Папе — моралнога шефа, шта више, правога творца крсташкога похода — да примора Дубровник на кооперацију са Лигом, како у оно далеко вријеме кад мала јадранска република бјеше ставила једноме другоме папи (Евгенију IV) своје галије на расположење против некрста. Хитри Млечић тражаше бар да се Дубровник јавно обвеже „да не ће помагати Турцима“, уврједљива и опасна формула која у ствари бјеше равна активном удијелу у крсташкој војни. Не усхтједбуде ли Дубровник ни једно ни друго, млетачки посланик предлагаше да се ни под којом цијеном Дубровнику не зајамчи заштита Свете Лиге за трајања рата. Дубровачки посланик, Фрањо Гундулић, понављаше напротив Пију V, да би придружење његове отаџбине Светој Лиги значило исто што да се изрече над Дубровником смртна пресуда. Славодобитан или побијеђен, Турчин би се кад тад осветио ономе пристану цивилизације и слободе на Јадрану. Млетачкоме поклисару, „који понављаше: *Ceterum*

censeo Cartaginem esse delendam и како треба уништити онај град да не би пао у непријатељске шаке, па да му треба разасути сјеме“¹, Гундулић пред Папом одговараше да су неутралност и неприкосновеност Дубровника идентични са обраном Хришћанства предатом оној изложеној стражаници на вратима Истока. На послѣтку, Дубровник, моћно закриљен од Пија Петога, коме због ревности у вјери и због борбе против протестантског покрета бјеше особито мио,² одржа потпуну побједу. Чланак XV шпањско-млетачко-папског уговора од 20 маја 1571 обезбиједи неутралност Дубровника и његову неприкосновеност са стране хришћанскијег савезника.³

Бој код Лепанта ослободи Европу, а ш њом и малу Републику, од страшне азијатске море. Мјесец дана иза тога дога-

¹ Денеша Франа Гундулића Сенату из Рима, 27 Јуна 1570 у Ђелчића, I Conti di Tuhegl i у Villari-a The Republic of Ragusa, London, 1904 стр. 288. Овдје смо ради примјетити нешто о језику дубровачкијех докумената. Од XV вијека унапријед (а и прије, али не стално) сви су дубровачки службени списи написани талијанскијем језиком сјем писама српскијем владоцима до најезде турске, затим босанским и херцеговачким пашама, неким бокешким општинама (н. пр. Рисну) и црногорскијем владикама. Српски такођер писаху (а дубровачкијем дијалектом) дубровачки посланици у иностранству) кад су имали да нешто повјерљиво саопште њиховој влади, а нијесу имали шифре, како ћемо то видјети и у овој радњи. Ми, дакле, овдје, преводимо на српски језик, за боље разумијевање нашијех читалаца, денеше посланика влади и упутства владе посланицима, каошто и републичина писма страним владоцима која су махом написана на талијанскоме језику.

² Осим многобројнијех денеша Ф. Гундулића његовој влади, сачуванијех у Дубр. Држ. Архиву, имамо о расположењу Пија V према Дубровнику рјечита доказа у извјештајима млетачкога поклицара Суријана, нарочито у његовом мемоару о преговорима око Свете Лиге публикованом у додатку коментарâ о Кипарском рату Вартоломеја Серена (издање монаха у Monte Cassino, 1845). 28 Јула 1570 биљежи Suriano ово: „Поклицар је о Дубровчанима у дуго поновно Папи пређашње своје разлоге, али је Његова Светост одговорила да она мора да заштити онај народ, јер је јако одан католичкој вјери и нарочито послушан у послима инквизиције. Његова Светост је навела такођер услуге које су му Дубровчани исказали док још не бијаше на оном високом положају.“

³ Чл. XV гласи у оригиналу овако: „Item Ragusium cum universo ejus territorio, locis, rebusque omnibus, nullo damno, molestiae a confederatis, eorum copiis maritimis, vel terrestribus, affici, neque aliquod ab eis detrimentum pati debeat, nisi ex aliqua justa causa SS. D. N (sc. Papae) eiusque successoribus videtur...“

ђаја François de Noailles, évêque d'Acqs,¹ упути се пут Цариграда да у име францускога краља посредује мир између Млетака и Турчина. Петог Јануара 1572 — након подужега бављења у Млецима — француски се поклицар искрпај у Дубровник. Три дни након свога доласка Ноај пише краљу: „Ова су се господа јако обрадовала мојем доласку овамо, гдје ме чaste и поштују колико више могу. Ја сам им данас представио господина Антонија Berth-а Вашегa коморника и резидента кога су љубазно примили и који ће без сумње добро и вијерно служити Ваше Величанство. Учинио сам да га приме у аудијенцију што до сада није било дато ниједноме његовоме прешастнику“.²

Овако је Ноај писао Карлу IX 8 Јануара, а 6 истог мјесеца, бива само мало ура након његовога доласка, Сенат саопштаваше ту вијест своје поклицару у Цариграду Андрији Бундићу (Bonda) и наређиваше му да одма јави Великоме Везиру долазак у Дубровник „di Monsignore il Vescovo d' Aixes francese con 20 gentiluomini il quale viene da Venecia per passare a codesta Felice Porta“. Сенат шиљаше Бундићу свежањ писама францускога поклицара и пропраћаше га са овим ријечима: „Задржаћете та писма један цио дан иза како саопштите његов долазак честитоме Паши, еда би му наша вијест била пријатнија.“³ Република саопштивши краљу, али мало доцније, Ноајов долазак и пријем Карловога писма од 23 Маја, ефатично додаваше: „Дубоко поштовање према Француској Круни једна је од онијех ствари што су нам оци наши предали у насљедно добро.“⁴ — Видјећемо до мало како је дубровачки Сенат схваћао то „наслједно добро“.⁵

¹ Члан старе феудалне куће из Limousin-а познате већ у XI вијеку. Noailles-и добише херцешку титулу год. 1663 од Луја XIV. Ова кућа даде Француској све до нашијех времена знатнијех војсковођа и дипломата.

² Noailles-ова депеша Краљу из Дубровника, 8 Јануара 1572. Ова је депеша штампана у великом Charrière-овом дјелу: *Négociations de la France dans le Levant*, III стр. 240. Ми се међутијем за ову и за другу депешу од 24 јануара држимо Гавриловићевог тачнијег исписа из оригинала који се налази у Bib. Nat. Fr. 16142 fol. 113 и који је у Шаријеровој копији јако измијењен.

³ Писмо Републике поклицару Андрији Бундићу у Цариград од 6 јануара 1572 *Lettere e Commissioni di Levante*. Vol. 1571—73 Дубр. Држ. Архив.

⁴ Писмо Републике Карлу IX, од 9 Јануара 1572, *Ibid*.

⁵ „Hereditario bene“. *Ibid*.

Ноај се задржа у Дубровнику више него ли што је мислио. Пунијех деветнаест дана морао је да чека да му санџак херцеговачки (*le sanjac de l'Esclavonie*) пошаље јањичаре са једним његовим чаушом који имаху да га прате уобичајеним посланичким сухоземним путем кроз Балкан. Али прије поласка, зачаран дубровачким пријемом, Ноај се задовољством повратише на дане спроведене у Дубровнику, па 24 јануара писаше краљу: „Сире, нећу да заборавим да Вашему Величанству споменем како ова господа дубровачка, осим доброг и часног дочека и гостопримства којим су ме обасула за мога борављења у овоме граду, све су то пропратила толикијем похвалама у част и напредак Вашијех послова и Ваше службе, да нијесам хтио да пропустим а да им не заблагодарим у име Вашег Величанства и да им, на њихову молбу, понудим посредовање и препоруку Вашу код Султана у ма чему би је они могли требати за одржање њихове државе на коју им сусједи гледају не без зависти и подозрења.“¹

Ноај стигне у Цариград 13 марта и нађе ситуацију коју смо у почетку овога чланка нацртали. Нађе писма консула Венто-а и његове извештаје краљу о Александријскоме инциденту. Француски *grand seigneur* могао је сада једним погледом прозрети политику Дубровника и тачни смисао његовога личнога пријема тамо. Сенат који је у ономе истоме писму на краља изјављивао, да ће свакоме бити знано „да ми, што се тиче службе француској круни, не уступамо и нећемо никада никоме уступити у љубави и оданости“ није за ту љубав и за ту оданост хтио да уступи нити једну једину пару од свога трга у Леванти, ни најмање слово од својијех повластица у Мисиру.

Три дана након његовог доласка и док ишчекиваше аудијенцију код султана, Ноај, с којим се отвара низ енергичнијех али и неопрезнијех францускијех амбасадора на Босфору, адресова на Великога Везира неку врсту ултиматума. Бјеху то четири предлога која је Соколовић имао да безусловно прихвати, јер друкчије „il ne peut traiter avec lui.“² Трећи је предлог гласио: „Да француски консули који су од незапам-

¹ „... Pour la conservation d'eulx et de leur estat qui n'est pas hors de la jalousie et envye de leurs voisins.“ Ноај краљу из Дубровника, 24 јануара 1572 Charrière, III passim Оригинал у Bib. Nat. fr. 16142 fol. 115.

² „Не може с њим да преговара.“

њенијех времена (da tempo immemoriale)¹ намјештени у Египатској Александрији и у Соријскоме Триполису буду повраћени у њихове старе повластице и одржани у њиховој старој власти, како су то уживали за времена пресретнога и пресилнога цара Султана Сулејмана толико над Дубровчанима и над становницима острва Скио колико над ма којим другим франачким народима.²

Али Ноај не могаше ништа да постигне. Бјеше дошао празнорук и са гордошћу старога крсташкога витеза. На питање зашто није донио Султану уобичајене дарове одговори, да „то француски краљ није учинио можда из тврдоће, него за то што је његов господар први и највећи краљ у Хришћанству и што му је забранио да дарива Султана кад је зачуо да овај тражи дарове као њему дужан данак.“³ Код свечаног саслушаја Ноај би први француски поклизар који се отресе од капици-баша те га по уобичајеном церемонијалу држаху испод пазуха и приступи Султану говорећи, „да слобода једнога Француза и једнога епископа не може да поднесе да га као роба воде“ па сам, без досаднијех пратилаца, пољуби Султану скут и десницу.⁴ То бјеше врло лијепа и витешка ствар, али то не бјеше начин како се од Турака могло нешто издјејствовати. То знаху добро остале силе, а нарочито старе Републике: Млечи, Ђенова, Дубровник. Турчин бјеше остао Турчин и послаје Лепанта. Умни српски потурица Велики Везир Мехмед Паша Соколовић бјеше изредном енергијом обновио пропалу флоту и поставио за капудан-пашу (адмирала) Алжирскога беглербега Улуц-Алију страх и трепет средоземнијех народа. Велики Везир бјеше једнако горд, неприступан пријетњама. Не бјеше му жао да понизи поклизара једне велике државе која се бјеше понудила да га мири са Млечима, а да узме под своју заштиту малу Републику. И тако Ноај меланхолично саопшти краљу да је све доцкан, јер су Дубровчани већ добили нову

¹ Оригинал је талијански можда због лакшега разумијевања са стране Портинијех драгомана.

² Ноај-ов Меморандум, од 16 марта 1572, Bib. Nat. fr. 16142 fol. 121.

³ De la Jonquière-Histoire de l' Empire Ottoman, Paris, Hachette, 1881 стр. 280.

⁴ Saint-Priest — Op. cit. 193—196. De la Jonquière Ibid. и наше дјело: Дубровник и Османско царство, Београд, 1898 I, 174—175.

потврду својијех тристогодишњијех повластица, чак прогласивши се у Дивану „поданицима и харачарима Султановијем.“¹

Два мјесеца доцније отоманска флота од 250 једара пловијаше пут грчкога мора да тражи непријатеља. Разумије се да је тај излаз био тек демонстрација и ништа више. Уз пркос раздвојености хришћанских савезника, Порта се није више могла одважити да стави на коцку посљедњу своју флоту. Продуже се, дакле, Ноај-овим посредовањем преговори са изнуренијем Млецима, а продуже се и преговори око дубровачкога посла. Ма да су Дубровчани успјели били да понове капитулације са Портом, Ноај се ипак надаше преокрету у александријском питању. Он није могао дозволити да једним махом пропадне француска трговина у Мисиру и устаде живо око великога везира да се забрани рад дубровачкоме консулату у Александрији. Дубровачки поклизари Андрија Бундић и Живо Растич (Resti), збуњени Ноај-овим тврдоглавством, тражише из Дубровника нове инструкције. Сенат им одговори 8 маја:² „Веома се чудимо што од нас тражите упутства да преговарате са пресвијетлим г. Мехмед пашом око консулата у Александрији. Француски поклизар тражи да наш народ подложи њиховоме консулу, па шта имате друго да чините него да се противите његовоме захтјеву и да настојите да се не потчинимо овоме терету? Па ако се тај поклизар, како нам пишете, изјавио да је дошао на Високу Порту да поврати у пређашње стање ствари запуштене од његовијех предшасника, колико сте више држани као наши поклизари акредитовани код онијех Сретнијех Врата, да установите око одржања нашијех повластица користећи се у ту сврху ма којим средствима. Овако су вазда поступали наши поклизари, јер би ружно било да за преговоре у нашу корист, кад нам ко криво учини, сачекате наша упутства, а међутијем оставите да ствари пропадну. Ми међутијем не вјерујемо да сте ви то учинили³ ма да нам пишете да нијесте хтјели да преговарате без наших наредаба: ми ћемо потражити „il Cocchiumo con-

¹ Ноај краљу, априла 1572 Bib. Nat. fr. 7161 fol. 8 verso.

² Lettere e Commissioni di Levante 1571—73.

³ И донета поклизари, како смо видјели, не бјеху се изневјерили тој дужности. Али је Сенат волио да прекорава своје посланике како би их одважио на јаче, смјелије кораке. О томе имамо небројенијех доказа у дипломатској преписци Републике. У осталом нашим поклизарима недостајаху детаљнија упутства у александријском спору, како ће се доцније видјети.

cedutoci da Soltan Gauro“¹ потврђен од садањег султана и можда ћемо вам га послати с овим упутством, али ако вам га и не пошаљемо, ви приступите и без њега Мехмед Паши и реците му да нам је Султан Гури, коме нијесмо плаћали данак, дозволио, да наш народ буде слободан у Александрији и да никакве везе нема са француским или са којим другим народом. Па како не би Његово Величанство одржало те исте повластице нама који смо његови вијерни „харачари“, справни да му послужимо и са нашоом крви. Није праведно да ми у султановијем земљама будемо подложни ма којему другоме народу. Тога ради молићете Његово Господство да нам дозволи да уживамо наше повластице како смо их до сада уживали. Устаните крепко око ове ствари, јер је доста важна не само због части наше државе (per l' honore publico) него и због интереса нашијех поданика. Ми у земљама Његовог Величанства не требамо заштите ни Француза, ни Шпанољаца, ни ма којег другог народа“. Истога дана, у додатку упутствима, Сенат се одређеније повраћа на саму суштину спора: „Ми предвиђамо да ће француски поклизар тражити од П. Г. Мехмед Паше да се у корист Његовог Величанства забрани у Александрији и у Сорији свим народима да тргују, осим народу францускоме. Он хоће да то забрани и нашем народу под изговором, да сви народи у онијем странама тргују под именом Дубровчана и њиховијем посредовањем, услед чега вуку великијех користи и удобности из земаља Његовог Величанства. Ми вам, услед тога, наређујемо, да будете врло будни, па сазнате ли да поклизар ради око тога, а на нашу огромну штету, ви ћете при-

¹ Тако Сенат називље повластице које је Дубровчанима дао мамелучки Султан Кансу — ел — Гури (1501—1516) један од најзнаменитијих и најпросвијетљенијих мамелучкијех султана у Египту. За његовог владања Мисир првом дође у сукоб с Османлијама. Селим I. зарати на Кансу — ел — Гурија и хаметом га потуче у боју код Алепа, 24 Августа 1516. Сам осамдесетогодишњи Султан погину у бјегу. Пет мјесеца након боја код Алепа Селим заузео Каир и Априла 1517 Египат постаде турском провинцијом. Упремасти се Запад. Млетачка Република изасла у Каир поклизаре Вартоломеја Контарина и Алвиза Моченига да честитају Султану и да му саопште да ће од сад унапријед њему плаћати данак што су мисирским султанима плаћали за острво Кипар. (Romanin, Storia documentata di Venezia, V. 373) Селим саопшти Дубровнику побједу у Египту и Република похита да тај велики догађај стави до знања Угарскоме краљу Ладиславу II. писмом од 13 Новембра 1516 (Diplomatarium Hungaro — Ragusinum бр. 433). Селим потврди Дубровчанима повластице у Мисиру, али им, како смо видјели, за кратко вријеме повиси царину на трговину у Леванти од 2 на 50%.

ступити Његовом Пресвијетлом Господству и ви ћете се противити његовом искању говорећи, да ми тргујемо искључиво за наш рачун и да Султан вуче оне исте користи од нас како и од осталијех народа, јер у Сорији и у Александрији сви народи плаћају једнаку царину. Није, дакле, праведно да нам се учини криво како би хтјели Французи. Они то не траже из ревновања за службу Његовога Величанства, него само за то да би, кад се то нама забрани, остали у онијем странама сами да тргују, јер тада тамо нико не може да тргује осим самијех Француза и Дубровчана. Ове добре разлоге мислимо да ће Његова Пресвијетлост уважити како то наши разлози и заслужују. Али ако се то питање не покрене, ви о њему нећете ни ма с кијем говорити. Ово смо рекли за вас самијех да би сте приправни били да до потребе браните нашу ствар.“

Својом обичајном одређеношћу, Сенат, који готово ништа не остављаше иницијативи својијех представника у иностранству, бјеше у овом упутству одредио своје становниште у Александријескоме питању. Дубровник није могао да одступи од одбране своје трговине у Мисиру. Она бјеше како смо видјели старија од француске и свечаним документима загарантована. Ноај-у је у осталоме то било потпуно јасно. У његовом извјештају од 10 јуна,¹ нацртавши цијелу нама познату историју спора са Дубровником још од времена Хенрика II, поклисар обраћа краљеву пажњу на посљедице ове дубровачке новине за француску трговину у Леванти: „Нијесу само Дубровчани у питању: јер ако ови продуже како су почели, немојте ни сумњати да тек буде склопљен мир, Ђеновези, Флорентинци, Наполитанци, Анконитанци и Миланези постићи ће то исто. Јер нема ништа овдје што не би било поткупљиво и на тај начин ето вам Шпањолаца устоличенијех код ове Порте, Ваш престиж распршен и Ваш александријски консулат оборен, па, усљед тога, уништена сва трговина Вашијех поданика у Леванти и нарочито Ваша извозна и увозна царина у Марсиљи изгубљена.“ У другом писму од истога дана, Ноај не говори више са старим поуздањем о својој тешкој мисији у Цариграду. Заман је он одрекао Султану дарове и отјерао капици-баше. Требало је мјесто тога даривати и даривати, молити, досадно молити како то до виртуозности знаху све старе републике, а нарочито Дубровник. „Овај

¹ Charrière, op. cit. III.

двор“ пише Ноај државноме секретару „не ради него само за оне који су присутни, који наваљују и који досађивају. Шпански краљ друкчије ради и надам се да ће и наш један дан исто тако радити; али ће моје вријеме бити већ прошло.“¹

Дубровачки сенат међутим упорно практиковаше ону политику с Портом којој бјеше навикао историјским приликама и коју бјеше наслиједио од његовијех пређа. „Много нам је жао пише поклисарима 20 јуна да је француски амбасадор тако тврдоглав и да не ће да се преда нашијем разлогима. Па да бисте могли бранити још јаче нашу ствар према већ датим Вам упутствима, ево Вам шиљемо четири повеље, једну Султана Гаура, другу Селима Старога² трећу Сулејманову, четврту садашњег Селима из којијех се јасно види да је наш народ био и јесте потпуно слободан у Султановијем земљама и да никаква посла нема са француским или са шпанским народом, јер по милости Његовог Величанства ми у његовијем земљама не требамо њихове милости, ни заштите. Браните жестоко наше разлоге, јер нам овај посао лежи јако на срцу и због нашијех поданика и због државне части...“³

Што је могао Француз да ради? Моћ и престиж једне велике силе пред гордости оријенталне царевине која је, узпркос поразима, као немам гутала комад по комад најљепше земље средоземнога свијета, немаху ону исту тежину као код сроднијех европскијех дворова. Ноај-у просто бјеше приказати поновни меморандум Порти и савјетовати Карла да учини како по којни му отац т. ј. да отвори репресаље на Дубровчане по морима „de Levant et Ponant“. Све бијаше узалуд. Дубровачки поклисари одржаше побједу код Великога Везира „великога њиховога пријатеља“ пише Ноај „толико више што је Србин (d' Esclavonye) и рођен сасвим близу града Дубровника“.⁴ На вијест да је Султан потврдио повластице Дубровчанима за консулат у Александрији, Сенат одговори посланицима 23 јула: „Пошто је ствар ријешена у нашу корист, нећемо друго да вам речемо него да добро чувате повеље које смо вам послали. Поступајте вјешто са господином поклисаром, угађајте његовој

¹ Saint-Priest op. cit. ibid.

² Тако зваху Дубровчани Селима I.

³ Lett. e Commissioni di Levante cit.

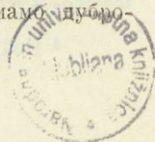
⁴ Ноај краљу, 10 јуна Charrière. Op. cit. ibid.

ћуди, а нарочито будите смијерни, јер много пута смијерност побјеђује гордост. При томе не заборавите на част ове државе и вашу, него у свијем вашијем радњама покажите Његовоме Господству да ми, узпркос његовоме поступању према напсијем стварима, желимо да му искажемо сваку услугу, како смо то и рекли агенту Његовога Величанства који бјеше дошао да нам проговори о питању консулата“.

Али тај успјех није Републику сасвијем задовољавао. Док Француска не призна ново стање ствари, није могло бити говора о мирноме уживању привилегија. Требало је задобити пре-хришћанскога краља и увјерити га, да је право на страни Дубровника и да интереси француске трговине нијесу повријеђени александријским консулатом у толикој мјери како Ноај то бјеше описао Карлу IX. Пресуде су Портине променљиве. Нека дође други Велики Везир на Соколовићево мјесто ништа лакше него да Порта пресуду измијени у корист Француза. Али ако сам краљ призна турске повластице Дубровчанима, успјех је дубровачке ствари за увијек осигуран. Ноај бјеше још у Цариграду чуо да се господа дубровачка носе мишљу да изашљу у Париз дипломатску мисију по овом спору. „Чујем“, писаше поклизар краљу,¹ „да су ријешили да изашљу поклизара пред Вас. Ако Ваше Величанство благоизволи говорити исто тако одрјешито њему како сам ја говорио овим поклизарима овдје“ (видјели смо с којим успјехом!) „ја сам увјерен да ће Вас склопљенијех руку молити да их примите под Вашу заштиту како бијаху прије... Јер они овдје не могу трговати него тргом што примају из Француске, Фландрије и Енглеске као што су carisées,² коситар, платно, боје и друга роба. Нека Ваше Величанство не посумња да би се они, имајући да пролазе тако близу Вашијех земаља, хтјели за тако малу ствар изложити опасности да изгубе све користи које вуку од бродарења по Вашему мору, најбољег дијела читавог њиховог имања“. Ноајова су разматрања била погрешна како ће познији догађаји показати, али вијест о дубровачком посланству Карлу IX бјеше само преурањена. Мјесеца Августа Сенат приступи вијећању о мисији у

¹ 10 јуна 1572 Charrière loc. cit.

² Carisée или carisel (cariset, creseau) ст. француска ријеч за дебело платно, нешто налик на данданашњи canevas од које ријечи имамо дубровачки канавац.

Париз. У сједници од седмога тога мјесеца забаци предлог Малога Вијећа да се отворе с краљем писмени преговори, а усвоји са 39 гласова против 4 предлог да се изашље једно нарочито лице прехришћанскоме краљу. Одма затијем, али слабијом већином, сјећајући се зар неки сенатори да су Франу I и Хенрику II изаслати били канцелари Републике, а не чланови Сената или Малога Вијећа, ријеши да се пошаље у Француску као поклицар један властелин. Опет шеснаестога августа бѣ претресан предлог да се међутијем краљу ипак пише о послу александријскога консулата, али проту предлог да се то одложи бѣ усвојен са 25 гласова против 6.¹

У то бану у Дубровник из Цариграда Ноај-ов помоћник M-gr de Germigny, познији Ноај-ов наслиједник (1579). Пратио га је римњски властелин Јасоро Malatesta, пустолов, некада у служби Дубровника, а затијем Порте и Француске, заклето душманин Републике. Жермињи преда кнезу једно Ноај-ово писмо у коме се француски амбасадор поновно жалијаше на поступак дубровачке владе у Леванти. Не знамо тачно што је сјем тога Жермињи саопштио дубровачкој влади. Али из писма Сената поклицарима у Цариграду, од 9 Августа, изгледало би да је Ноај био опуномоћно ону двојицу да преговарају са Републиком у самом Дубровнику. Господа одбише овај предлог и саопштише поклицарима непромјенљиву њихову одлуку да директно преговарају са француском круном. "M-gr de Germigny са Јаковом Малатестом дођоше из Цариграда и донијеше нам оштро Ноај-ово писмо. Да је краљ хтио овдје да преговара о том питању, био би наредио Ноај-у да га расправи на његовом проласку кроз Дубровник. У осталоме ми смо ријешили да пошаљемо једнога агента у Париз да преговара непосредно

¹ Consilium Rogatorum. Vol. 61. A 1572 Држ. Арх.

Die VII Augusti.

Prima pars est de mittendo unam personam ad Cristianissimum Regem Francorum pro XXXIX c. III.

Secunda pars est de tractando per litteras negocia cum Sua Majestate Christianissima Cassum.

Prima pars est de mittendo unum Nobilem nostrum pro XXIX c. XIII.

Secunda pars est de mittendo unam aliam personam Cassum.

Die XVI Augusti.

Prima pars est de scribendo Regi Christianissimo circa negocium Consulatui Alexandriae Cassum.

Secunda pars est de induciando pro XXVI c. VI.

са краљем. Пошаљите нам све списе по том предмету и не говорите више ништа“.¹ Истога дана Сенат одговори Ноај-у слаткијем ријечима, брижљиво избјегавајући сваку алузију о непријатном послу. Дубровник више није требао Ноај-а, нити је марио за њега!

Жермињи приспјевши у Париз, пађе двор и земљу у забуни. Све још дрхташе у Француској од кобне Вартоломејске ноћи (24 Августа 1572). Али ипак Жермињи по наредби краљице матере састави извјештај државноме секретуру о александријскоме питању. Пропрати га Ноај-овом молбом да краљ неодложно узме мјере за заштиту француске трговине у Леванту, „разматрајући да ће сви остали народи у мирно доба хтјети такођер да се дигну из наше заштите, што не би могло да буде без велике штете и смањивања ауторитета Његовога Величанства код Порте. Треба још додати да би у том случају цио трг ишао у Дубровник а не више у Марсиљу. Дубровачка је царинарница од млетачкога рата већ за 100.000 дуката побрала више него ли обично, а марсељска само 39.000 шкуда и од млетачкога се рата није ништа више помогла. То ћете, Monseigneur, моћи приказати Њиховим Величанствима, како би поменути *Sieur d'Acqs* (Noailles) био у стању да ријеши прошњу реченијех Дубровчана којима ће Краљ моћи нарочитим писмом да саопшти своју вољу“.²

Сада настаде затишје. У Француској последије Вартоломејске ноћи владају посвуда немири. Иза покоља по унутрашњости Југ и Запад хитају се оружја. Протестанти отпочињу четврти вјерски рат. Краљ осјећа сву страхоту злочинства на која га је неумољива и лукава мајка нагнала. Али у часовитом, бољежљивом наступу енергије правда пред страним дворовима париски покољ као акт самообране. Нема времена да о чему другоме мисли. Ноај-у је у Цариграду дотужило,

Бесни су му дотужили Турци:

црта краљу Портини насиља против поклисара Тесара, Млетачка и Пољске. Ако нова хришћанска Армада постигне ма какав успјех, ако Француска од својијех унутрашњијех зала учини

¹ Сенат поклисарима Бундићу и Растићу, 9 Авруста. Lett. e Comm. di Levante cit.

² Mémoire du sieur de Germigny, Paris 25 Septembre 1572 Bib. de l'Institut. Coll. Godefroy 529. fol. 99.

диверзију на Алжир, ето нашега поклицара у „Седам кула.“ Па, не сачекавши краљеву дозволу, Ноај се крене из Цариграда пут отаџбине. Граф Saint-Priest приповиједа, да је Ноај на повратку у Француску био стигао у Дубровник и да га тамо нађе краљев улак са наредбом да се одмах поврати у Цариград да код Порте агитује за избор Monsieur-a (доцнијега Хенрика III) на пољачки пријесто. Ми у сенатскијем актима нијесмо нашли трага о другом Ноај-овом борављењу у Дубровнику. Свакако се то имало десити децембра 1572 или јануара 1573, јер Сен-Прист, који је имао у руци Ноај-ову преписку, прича, да се епископ Акшки хитно повратио у Цариград сред чиче зиме. Ма да се његово настојање код Турака у корист краљевога брата показало излишно, јер Пољаци и без Портине препоруке изабраше Хенрика за краља (16 маја 1573) Ноај успије ипак у нечему другоме, управо у ономе зашто се првом бјеше запутио у Цариград. Његовијем посредовањем Млеци склопише уговор мира с Портом (7 марта 1573) тугаљив уговор након Лепантске апотеозе и блиставијех благодарења у базилици Светога Марка! Она држава чији велики адмирал Sebastiano Venier са 140 бродова толико доприније сјајној побједи, бјеше приморана сада да уступи Турчину острво Кипар и да му плати ратну одштету од 300,000 дуката!

Ноај од то доба, изнурен и незадовољан, не помиње се више у француско-дубровачкоме спору. Повуче се год. 1574 у своју епархију и умре још прилично млад у Бајони год. 1585.¹

Али тек се у Француској духови мало утишају миром у La Rochelle (25 јуна 1573) краљ обрати пажњу на александријско питање. Секретару кога шиљаше у Цариград да помогне Ноај-у нареди да преда агенту у Дубровнику, БERTУ, нове инструкции и једно писмо за Републику (21 октобра 1573). Ово се краљево писмо у дубровачком Државном Архиву на жалост више не налази.² Али из БЕРТОВОГ извјештаја од 21 марта 1574.

¹ Saint-Priest, Op. cit. passim.

² Ма да је забиљежен у генералном каталогу под сигнатуром Fo XIV № 456 sec. XVI. Можда ће један дан искрснути из једнако не отворенијех сандука које је пок. дубровачки грађанин г. Р. Negrini завјештао дубровачкој општини и које би требало да Државни Архив ревендицира, јер садржавају стотине јавнијех исправа, а међу осталијем оригиналнијех писама странијех владалаца Републици. Ти су документи без сумње почетком прошлога вијека украђени из Државнога Архива, па од г. Р. Negrini-а откупљени од разнијех трговаца.

који нам се сачувао у библиотеци францускога Института,¹ сазнајемо, да је посланик предао краљево писмо Господи и да им „у дуго и широко“ („bien au long“) образложио краљево становиште „у ajoutant tout ce que je peu pancer (sic!) qui pouvoit servir à leur persuader ce que Vostre Majesté me commandoit leur faire entendre.“² Али Господа одговорише „fort gratuitement“ да они нијесу ништа хтјели да учине против краља и његове заставе, нарочито ништа што би могло њима одузети краљеву милост „qui seroit le plus grand malheur qui leur pouvoit advenir“ (највећа несрећа која би им се могла догодити), али ће посланик разумјети да се они нијесу могли одрећи стародавнијех права и повластица стеченијех од египатскијех султана све редом до последњег, поновљенијех од отоманскијех царева познијих освајача Египта. Најзад, да су они врло често имали консуле у Александрији куд су шиљали своје грађане, а чак и своју властелу. Берт поновно измоли аудијенцију код кнеза и затражи коначни одговор сената. Али француски резидент тужно извјештава краља да није могао „tirer que parolles généralles“ (неодређене изјаве) и да му је, напосљетку, Сенат саопштио нама познату одлуку, да пошаље властелина као поклисара Његовome Величанству да га извјести о цијелом току спора. „Тај се властелин, пише Berth, има већ налазити на Вашему двору у свити Ферарскога Кардинала.“

II

Од онога дана када дубровачка господа одлучише да пошаљу једнога властелина на француски двор, па све до онога дана кад француски агент у Дубровнику саопшти краљу ту одлуку Републике, минуше пунијех деветнаест мјесеца. Како се објашњава одлагање тако значајнога посла? Зашто се није ни послао властелин у Париз, а ни продужило писмено преговарање са Ноајом или са краљем? Ми не можемо да, на основи досада нам познатијех исправа, тачно одговоримо на то питање. Све што можемо и смијемо рећи јест ово: Република се по свој прилици, надала, да ће успостављење нормалних односа између

¹ MS Coll. Godefroy, CCLVI, f 167.

² „... Наодавши све што мишљах да би могло послужити да их убједим о ономе што ми је Ваше Величанство наредило да им саопштим.“

Млетака и Порте успавати у исто вријеме и француске захтјеве, јер је несумњиво да је дубровачка трговина у Леванти претрпјела била доста знатну штету од млетачко-турскога мира. Кад се помисли да у ратно доба трговина неутралних држава расте, а са миром опада, и да је то један општи и природни феномен који вриједи за XVI вијек како и за XX, не требамо се чудити да је Дубровник нарочито осјећао то скакање и падање европскога барометра, он који је највише и живио од неутралности заставе. Пак Дубровник бјеше за све вријеме турско-млетачких преговора обратио сву своју пажњу на Цариград. Александријски спор бй тренутно скинут са дневнога реда. Да не би животни интереси Републике претрпјели штете, Сенат бјеше изаслао у Цариград као изванредне поклисаре Марина Тудизића (Tudisi) и Ђура Менчетића (Menze). Њихове су инструкције гласиле да добро пазе на турско-млетачке преговоре о миру и да свим силама спријече одредбе уговора које би угрозиле интересе, шта више саму независност Дубровника.¹

¹ Сенатска су упутства садржана у неколико депеша у *Lettere e Commissioni di Levante* Vol. 1571—1573. Дубр. Држ. Архив. Посланици су уједно имали да даду објашњења Великоме Везиру по сљедећој ствари: Изванредни млетачки поклисар Андреа Бадоаро (Andrea Badoaro) бјеше се у јулу 1573 запутио у Цариград да измијени ратификације уговора мира са Портом. Стигавши на далматинско острво Хвар (Lesina) зачу из Дубровника глас о напрасној смрти Султана Селима. Бадоарово посланство могло је постати у том случају излишно, а свакако је требао да сачека за нову ситуацију нова упутства из Млетака. У овој двоумици задржа се десет дана на Хвару и тек пошто сазна да вијест није истинита продужи преко Дубровника пут за Цариград. Велики Везир ишчекиваше Бадоара великим нестрпљењем. Посла му у Дубровник нарочитога чауша да га прати на путу и пожали се на нашу Републику да је — како Млечићи у Цариграду тврдијаху — злонамјерно задржала Бадоара просувши лажни глас о Селимовој смрти (B. Albèri — *Relazioni degli Ambasciatori Veneti al Senato, Firenze 1840—1844 Serie III Vol. I Relazione di A. Badoaro stato Ambasciatore a Constantinopoli per la confermazione della pace col Turco 1573* и *Relazione del sen. Constantino Garzoni stato all' Ambascieria di Constantinopoli nel 1573* стр. 349—437). Знајући што је Дубровник губио за своју трговину у Леванти турско-млетачким миром, ми нијесмо сигурни да Република није заиста покушала да, на тај лукави начин, одложи ратификацију уговора од 7 марта. Али Сенат се енергично бранијаше од те сумње. У депеши од 5 августа на посланике у Цариград Република се овако правдаше: „Да се услед тог несретног случаја (sc. Султанова смрт) омео или одложио мир, ми бисмо највише претрпјели штете јер се налазимо између двије велике силе са малим градом а државом узаном и бесплодном и заиста нема народа на свијету који би се више од нас

Политичка ситуација биће, дакле, дјејствовала па Сенат да одложи преговоре са Француском. Али се томе главном разлогу по свој прилици продужио још један, споредан а ипак доста важан за оне фине рачунције. Познато је да се Република за дипломатске своје послове често служила са својим поданицима који се налажаху код страних дворова. Може се слободно рећи, да у ниједно доба није било двора у Европи на коме се какав син Дубровника не би налазио било као са-вјетник, било као министар, било као војник или просто као духовити и спреми *étranger de distinction*. О томе факту имамо мноштво гласовитијех примјера: од оне дубровачке властеле на српскијем дворовима XIV и XV вијека све до Градића, Гундулића и Бошковића XVII и XVIII вијека.¹

Република је нарочито вољела да се служи са овом својом дјецом у иностранству. И тај је обичај имао двије добре стране: Република за та посланства није трошила ни половину оне суме која је потребна била за нарочита изасланства властеле редовно избране у Сенату, а опет користовала се са нарочитим везама те властеле и заштите коју уживаху на туђему двору да би умножила вјероватности успјеха државног посла.

био нажелио мира. У вријеме рата нити смо могли мирно да уживамо нашу земљу, нити смо могли да по обичају тргујемо, па зато су сви наши трговци упропашћени. Сада се пак надамо да ћемо у овом богоданом миру (*con questa santa pace*) уживати оно што нам је Бог дао и да ћемо се повратити на наше старе трговинске послове. Па ако смо у ратно вријеме и покупили нешто мало више царине на трг што су овамо увозили странци, морали смо зато да више трошимо на издржање толикијех војника...“ Имамо ли вјеровати овој аргументацији и одушевљењу Републике за турско-млетачки мир? Ни најмање! И толико мање, што је у *brouillon*-у цијело горе цитовано мјесто прецртано и што се у експедованом писму на поклицаре Сенат не упушта ни у каква разматрања, него просто наређује поклицарима да демантују млетачке гласове. Доста значајно!

¹ Стијепа Градића, ватиканскога библиотекара и љубимца папе Инокентија XI Република употреби за важно посланство код Луја XIV, Франу Гундулићу, Ђесаровом коморнику и цуковнику, Сенат повјери да га заступа код Леополда I послвије великог земљотреса, Руђер Бошковић, оптичар марине Луја XV, и сâм поданик француски, два пута преговараше за Републику код француске владе, Миха Божовић, отпавник послова прускога краља у Цариграду, имао је неколико мисија у име Републике код отоманске Порте, Бенедикт Стај (*Stay*) секретар папе Пија VI, заступао је Републику код Св. Столице. Ово су само неки примјери који нам се најмјећу под перо како нам их успомена диктује.

Такав се случај без сумње збио и са властелином Ђуром Гучетићем (Gozze), чланом једне од најславнијих и најстаријих дубровачких властeosких кућа тог имена, коме сада у дио паде задатак да за Републику уговори са француским двором трајан споразум у Александријском спору.¹ Ми знамо из Бертовог писма² да се Ђуро Гучетић налазио у свити једнога кардинала на францускоме двору. А из службенијех директнијех и индиректнијех извора сазнајемо, да се тај властелин доиста налазио у Француској и да се Република користила његовим бављењем на францускоме двору, да му напрти мисију од пресудне важности за отаџбину. Јер да је тај Гучетић био у Дубровнику, његово би се име спомињало у записницима Сената. А у једном писму Републике управљеном на Гучетића,³ изреком му се наређује да не остави француски двор, јер има да преговара са краљем о једном јавном послу. Из свега овога извијесно знамо само толико, да се тај Гучетић већ налазио у Француској у свити једнога црквенога великодостојника, и да се у одређеном часу Република њим послужила да у дјело приведе свој закључак од 7 августа 1572. И то ће бити један од разлога зашто је Сенат толико одуговлачио посланством у Француску.

Али са којим се кардиналом налазио наш Дубровчанин у Француској? Ми се ту срећамо са једном потешкоћом коју нијесмо кадри потпуно ријешити на основи исправа које нам стоје на расположењу. Природно би било повјеровати БERTУ који саоме краљу пише мјесеца марта 1574 да је дубровачки властелин у свити „Ферарскога кардинала.“ Али на жалост, дуго проучавање францускијех докумената XVI и XVII вијека научило нас је да сумњамо у исправност извештаја францускијех агената у иностранству.⁴ Прохтјело нам се да подвргнемо Бертово тврђење строгоме испиту, па заиста би се рекло да се француски агент у Дубровнику преварио у имену кардинала и у времену Гучетићевог бављења на францускоме двору. У другој половини XVI вијека има један кардинал који носи

¹ Ово је већ други нама познати Гучетић на францускоме двору. О првоме, Серафину, (1496—1547) Султановом посреднику код Франа I, писали смо у поменутом чланку „Срђа.“

² Овдје, стр. 202.

³ Од 2 априла 1574.

⁴ О том ћемо тврђењу изнијети несумњивих доказа у једној другој нашој радњи.

ферарску титулу, а то је кардинал Ippolito d' Este из породице ферарскијех херцега. Тај црквени великодостојник, велики пријатељ лијепих вјештина и *grand seigneur* у потпуном смислу ријечи, бављао се у истини врло често на двору француских краљева Хенрика II и Карла IX којима бјеше у особитој милости. Ма да није био епископ Фераре, зваху га ипак ферарским кардиналом и као такав познат је у хисторији. Он умре у Италији год. 1572.¹ Гучетић није, дакле, могао бити, двије године по кардиналовој смрти, у његовој свити на француском двору! Али други један кардинал бављао се у Француској крајем год. 1572. Бјеше то кардинал Flavio Orsini кога Папа Григорије XIII посла као легата Карлу IX да му честита на оно што мишљаху да је била хугенотска завјера (Вартоломејска ноћ) и да га наговори да ступи у савез хришћанскијех владалаца против Турчина.² Папски легат, кога примише врло хладно у Паризу, да се не би још више ускосили протестантски кнезови, остави Француску још крајем те исте године и на повратку скрене у Ферару да, по Григоријевој паредби, изравна једну распру између те војводине и папскога града Болоње. Год. 1574 дакле, бива оне које је Гучетић заступао Дубровник код Карла IX, нити је кардинал ферарски могао бити у Француској, јер није био више у животу, а ни кардинал Орсини, јер се већ одавна био повратио са француске легације. И нама је за сада просто вјеровати, да је Гучетић допратио једног од та два кардинала — прије Орсинија, него ли Есте — па да је продужио своје бављење тамо, не знамо зашто, још доста времена након смрти кардинала Иполита, односно након Орсинијевог одласка из Француске.

Ми смо у дубровачком државном архиву имали срећу да нађемо један драгоцјен свежањ у коме се налази Гучетићева преписка, али на жалост непотпуна.³ Сачувала су нам се само четири писма. Њихова је садржина тако занимљива, да нас приморава да двоструко жалимо дјеломични губитак ових докумената првога реда.

¹ Податке о „Ферарском Кардиналу“ дугујем драгоме пријатељу Маркизу Mac Swiney у Риму, познатоме дипломатском историчару и дописном члану друштва d'histoire diplomatique у Паризу.

² Albéri. Vita di Caterina de' Medici. Firenze, 1838, 409—411 u Lavissee — Histoire de France, Paris, Hachette, 1905 VI, 133.

³ Lettere e Relazioni di Giorgio de Gozze da Parigi nel 1574 F-o XI. № 428.

Прво Гучетићево писмо носи датум 6 маја 1575. Краљ се бјеше намјестио у Bois de Vincennes да се отме загушљивој паришкој ваздуху (8 марта).¹ Краљева околина бјеше забринута за његово здравље. Грозница лагано трошаше Карла IX. Његово тијело бијаше савијено. Не бјеше му него 22 године, а већ изгледаше као старац. Са тим сићушавим тијелом имаше непрекидно да се бори против завјера херцега d'Alençon² и Наварскога краља (Roi de Navarre) — познијега Хенрика IV — који шаху, нарочито први, да се дочепају генералнога намјесништва краљевине. Већ једном краљ бјеше помиловао завјеренике. Али се нова завјера бјеше сковала и краљ „разјарен због издајства коме од скора бјеше претходно опроштај“ нареди, да се Алансон и Наварски краљ ставе под добру стражу. Д'Алансон, на испиту пред судијама, компромитова своје другове. Неколико споредних завјереника објесе. Маршале de Cossé и de Montmorency, чија имена бјеху такођер поменути у току процеса, ухвате и баце у Бастиљу (4 маја).³ Два дана након тих догађаја Гучетић, који се налазио на самом двору у Боа де Венсен, пише Сенату⁴: „Примио сам писмо Ваших Пресвијетлости од 2 прошлога мјесеца.⁵ Наређује ми се да се задржим на овом двору да преговарам о једном послу са краљем. Маршали ди Монморанси и ди Косе затворени су у Бастиљи. Ово је веома важан догађај. Откад су они затворени све је мирно, а ради се испод воде више но икада. Маршал д'Анвил,⁶ Меморансијев брат, на слободи је, оружјем у руци, што све духове држи у неизвјесности. Али се ипак са свих страна види, да су ударили правијем путем и многи говоре о великијем стварима, а многи други ишчекују још више. Био нам господин Бог у помоћи, ма да су наши гријеси заслужили освету, а не

¹ Lavissee, VI, 149.

² Млађи краљев брат, познији duc d'Anjou (1554—1584).

³ Lavissee, VI, 144—151.

⁴ 6 Maggio, dalla corte dal bosco di Vicena.

⁵ Жалибог немамо ни ово, ни ниједно сенатско писмо на Гучетића, јер се у држ. архиву изгубио том Lettere e Commissioni di Ponente за год. 1571—1574.

⁶ Damville, брат маршала de Montmorency, бјеше гувернер велике области Languedoc (Лангдок), опасан противник краљев јер је имао под собом велику војску и арбанашку тјелесну стражу. Уз то Данвил бјеше ванпредно бистра и хитра глава. Али га ипак Карло, послате 4 Маја, свргну са гувернерства и стави на његово мјесто сина херцега Montpensier. B. Lavissee, VI, 151.

милосрђе.¹ Пишем Вам што краће могу да не бих рекао више него ли што тјескоба овога времена допушта.“² Краљевско достојанство свуда бијаше славodobитно, али сâм краљ умираше. Гучетић шаље 22 маја овај кратки извјештај који је написао на српском језику (*nella nostra lingua*) јер нема шифре:

„Kragl nemochian toliko slo da liecnizi se straxe veoma a „ostala gospoda szienega martva sascto ga darxe sa siciava a od „iucer pocelamuie febra velika.“³

Осам дана доцније Карло IX пође Богу на истину, а су-традан Гучетић саопшти Републици краљеву смрт: „Богу је угодно било“ пише наш властелин 31 маја „позвати јучер Његово Величанство к себи у 3 сахата, бива од прилике на 20 по талијанску, уз тако општу тугу цијеле ове краљевине да се не може замислити веће. Па како је увијек живио прекатолички, тако је и пошао. Примио је све свете тајне са таквом срчаности, да је присутнима изгледало невјероватно да му је тако зло. Држао је увијек за руку краљицу матер молећи је да пољачкоме краљу, његовome пасљеднику, препоручи његовога брата херцега д' Алансон и Наварскога краља његовога зета, а наговарајући ове, на лијеп начин, да му, заједнички са краљицом, одрже краљевство док дође и да послушају њезине мудре и љубазне савјете. Сутра идемо у Париз да сачекамо краља. Међу-тијем се краљица регенткиња стара да све одржи послушно Његовом Величанству, а народи моле господина Бога да га надахне да изврши све оно што му је брат започео.“⁴

¹ Говори ли овдје Гучетић као дубровачки властелин или као двор-јанин Карла IX?

² „I Marescialli di Memoransi et di Cossé sono prigionieri in Parigi nella Bastiglia, il ch' è verameete attione di grandissima consequenza pure dal hora inpoi che furono carcerati le cose vano quiete et si lavora più sott' acqua che mai. Il Marescial d'Anvilla fratello di Memoransi e fuori et ha le armi in mano il che rende gli animi sospesi nondimeno da tutte le bande si vede che s'è presa la vera strada et molti dicono grandi cose et molti altri aspettano di vedere delle maggiori. Dio benedetto ci sia protettore et propitio con tutto ch' i peccati nostri meritassero vendetta et non misericordia. Scrivo pi alla laconica che posso per non dir piu di quello che la stretezza dei tempi comporta“.

³ Ми смо, због великог интереса ових редака, оставили Гучетићево пис-самце у латиници и у изворној ортографији, а за оне наше читаоце који су невјешти њој ево ћирилице транскрипције горњих ријечи: „Краљ немоћан, толико зло да љечници се страше веома, а остала господа цијене га мртва зашто га држе за сићјава, а од јучер почела му је фебра (грозница) велика“.

⁴ „Piacque dipoi a Signor Dio chiamar hieri Sua Maesta a sè alle 3 hore che sono incirca 20 hore all' Italiana con tanto dispiacer di tutto questo regno

Нови краљ, Хенрих III, крадимице изађе из Кракова и остави своје пољачке поданике (18—19 јуна), прође кроз Беч и Млетке, али га Париз за дуго још не видје. „Ишчекује се долазак новог краља“ пише Гучетић 5 јула „краљица регенткиња ће му предати наш посао на рјешење“.

Тек 13 фебруара 1575 Хенрика III миропомазаше у Ренсу (Reims). Али о дубровачкоме властелину, коме историја досуди да присуствује посљедњим тренутцима предпосљедњег Валоа нема више ни трага, ни гласа. Његова се преписка прекида са писамцем од 5 јула и баш у тренутку кад бисмо имали да сазнамо што је урадио за Републику и је ли и у колико је успио у његовој мисији.

Пунијех пет година задријема питање и консулата и заставе. Нема сумње да су ствари кроз све то вријеме остале како су биле прије Ноајове интервенције и да је Република без прекида уживала своје повластице у Мисиру. Видимо н. пр. да је Сенат 28 априла 1575 издао низ наредаба за Александријски консулат, не водећи рачуна о захтјевима француске круне. Једним закључком Сенат одлучи да могу бити изабрана „ad electionem Consulatui nostri Alexandriae“ она властела која су навршила 30 година и то за вријеме од четири године. А другим закључком бй тачно одређена судска надлежност консулата тако, да је консуо могао да суди без апелације у свим парницама међу Дубровчанима до 150 дубровачкијех дугата, а преко те своте да су странке могле да апелују у Дубровник на виши суд.¹

che non si potrebbe immaginar il maggiore et come visse sempre chatolicissimamente così è anche passato, ricevendo tutti li sacramenti della chiesa con tanta franchezza d' animo, che pareva impossibile ai circostanti che avesse male; tenendo sempre la Regina Madre per mano et pregandola a voler raccomandare al Re di Polonia a cui attiene questa successione il Duca d' Alanson suo fratello et il Re di Navarra suo cognato et esortando loro con bellissima maniera dall' altro canto a voler esser insieme con detta Regina fin che venga et ubidir ai prudenti et amorevoli (consigli) che la gli darebbe. Domani si va a Parigi ad aspettar il Re. Intanto la Regina Regente procura di conservar ogni cosa alla divotion di Sua Maestà et i popoli pregano il Signor Dio che lo spiri ad effettuare quanto troverà incaminato dal fratello. „Упореди овај опис посљедњих тренутака Карла IX са једновременим исвјештајем тосканског посланика Alamanni у поменутом Алберијевом дијелу стр. 414—415 и веома пристрасну и непотпуну слику краљеве смрти од Mariéjol-а у Јависовој Историји VI, 152.

¹ Cons. Rog. 1575—1577 fol. 29 у дјелу мога оца: Судбено устројство дубровачке републике, V дио, стр. 50—51.

Последњи Валоа, сред поновних вјерских ратова и скандала његовог декадентског двора, сјети се Дубровника оне исте године кад се његови најодличнији правници наканише да гласовитом *Ordonnance de Blois* (1579) поправе грађанске законе краљевине. Мјесто посланика у Цариграду бјеше иза Ноајевог одласка упражњено. Секретари Жил де Ноај (*Gilles de Noailles*) и Себастијен де Жије (*Sebastien de Jué*), отправљаху краљеве послове на Босфору. Овоме другоме Хенрик III понови 16 јануара 1579 стара упутства у још јачој форми. „Секретаре Жије“ писаше краљ „француски консуо у Александрији извијестио ме је да Дубровчанима није било доста да се одметну ево већ неколико година од француске заставе, него да су још, на штету повластица које су наши предшастници уживали у Султановијем земљама, издјејствовали новијех заповијести да отму надлежности реченога консулата све Флорентинце, Ђеновезе, Сицилијанце и Јакињане који ће ићи у речену Александрију на дубровачкијем бродовима и да их подвргну под дубровачки консулат тако, да би остали сами Французи и Каталонци подложни францускоме консулу. То би значило одузети нашем консулату највећи дио права и такса који му припадају и учинити га излишним са одвећ великом уврједом нашега гласа и смањивањем онога поштовања што су моји предшасници вазда уживали код поменутијех Султана. Ја сам тврдо ријешно да не пропустим ову ствар а да се не пожалим онако како то захтева моје достојанство, о чему ћу нарочита упутства дати господину де Жермињију (*de Germigny*) кад га пошаљем на оне стране. Међутијем, да се не би мислило да су то ствари о којима ја не водим бриге (*affin qu' il ne semble que ce sont choses que je veuille négliger*) Ви ћете тражити згодну прилику да проговорите са првим нашом (*sc. са Великим Везиром*) и да покушате ако можете да разбијете настојања и основе реченијех Дубровчана (*pour essayer, si vous pourrez rompre l' entreprise et dessaing desdictz Ragusois*) и да мој консулат остане као што је био. Ја сам по том истом послу наредио моме консулу да настоји из петнијех жила да спријечи, ако је могуће, ову новину тако штетну његовој служби, а Ви ћете ме извијестити о свему“.¹

¹ Оригинал краљевог писма налази се у *Bib. Nat. fr.* 3954 fol. 98.99, а саопштио га је *Charrière* у поменутом дјелу III, 791. Исписао га је и г. др. Гавриловић са малим варијантама у почетку.

Из овог енергичног краљевог писма можемо разумјети да је Гучетићева мисија или остала без успјеха или дајбуди без коначнога успјеха, али видимо и то, да су Дубровчани, не водећи рачуна ни о француском краљу, ни о Гучетићевој мисији, пошди за један корак даље у њиховој трговачкој политици на Истоку. Али Дубровник, на жалост, није више имао свог великог заштитника Мехмед Пашу Соколовића. Љубимци Селимовог наслѣдника Мурата III, који још прије бјеху убили и прогнали све Соколовићеве пријатеље и штићенике, смакоше најзад и Великог Везира ове исте год. 1579. Након његове смрти настаде анархија. У једној се години измијенише три Велика Везира. Јањичарске буне, дворске завјере, порази турске војске у Азији, у Африци и у Угарској свједочаху за растројство Царевине. Француски заступници имаху сада широко поље за борбу против дубровачке трговине. Господин Жије одговори краљу, 8 априла, да ситуација није тако рђава за Французе. Постојаху додуше двије противурјечне Портине наредбе. Дубровачки су капетани, по једној, имали да укажу францускоме консулу у Александрији књигу брода како би ућерао царину на робу недубровчана која се налажаше на дубровачким бродовима. Али једна друга наредба укидаше ону прву. Француски отпавник послова расуди да ће с његове стране обазриво бити ако сачека тачне податке од александријскога консула. Овај му одговори, „да му Дубровчани више не праве сметња, јер је њихов консуо у Александрији умр’о“!¹

Кратко вријеме иза тога стигне у Цариград нови посланик, Germigny, Baron de Germales, којег а већ познајемо из извјештаја о Александријском спору.² Узпјркос размирици са Републиком, краљ му бјеше наредио да прође кроз Дубровник, да кнезу преда његово својеручно писмо и да у краљево име понуди Републици његову заштиту и добре услуге у Цариграду. Септембра 1579. нови посланик отпоче преговоре са Великим Везиром Ахмед Пашом за обнову капитулација. Једна од спорнијех тачака бјеше питање о Дубровчанима. Француска тражаше, преко Жермињија, да Дубровчани буду нарочито помемнути у новом уговору међу онијем народима који су дужни

¹ „qu’ il n’ est plus travaillé de Ragusoys estant mort le consul qu’ ilz tenoient au dict Alexandrie“. Жије-ово писмо краљу од 8 априла Bib. nat. fr. 3954 fol. 102 verso, Charrière, Ibid.

² В. стр. 200.

да бродаре под француском заставом. Али „Паша одговори,¹ да су Дубровчани поданици и харачари (*subjectz et tributaires*) реченога Султана и као таквима, да им нема мјеста у уговору. Ја на то одговорих, да ћу прегледати старе капитулације да видим јесу ли Дубровчани поменути или нијесу, и да ја, у том погледу, не тражим ништа него оно што је у пређашњим капитулацијама“. Али то бјеху ријечи и ништа више. Француска је добро познавала природу трибутарнога одношаја Дубровника према Порти. Старе капитулације не помињаху Дубровчане као народ који имаше да се служи у Леванти криновом заставом, али није могло бити никакве сумње о томе да су Дубровчани, као што сви остали приморски народи, од незапамћенијех времена бродарили под оном заставом. Њихова трибутарна веза са Портом није их могла ослобађати од те обавезе, како их није спрјечавала да закључе уговоре са страним државама и да у свакој пригоди истакну своју неутралност, нарочито у ратовима Порте с' осталим државама. И најзад, кад би била Француска усвојила Ахмед Пашину тезу, она би била потписала своју декадансу на морима Леванте и отворила врата отпадништву осталијех поморскијех опћина. У осталоме дубровачки односи са Портом не бијаху више тако срдачни. Сам Жермињи писаше краљу 26 јануара 1580 да је Велики Везир примио на саслушај дубровачке посланике само „Вами за љубав“ (*en vostre faveur*) јер је у рђавим односима са оном Републиком (*pour estre en colere et mauvais mesnage avec ceste République*).²

Јула мјесеца 1581 бише потписане капитулације између Мурата III и Хенрика III. Члан I уговора гласио је овако: „Да, осим Млечића, Ђеновези и Инглези и Португалци и Шпањолци и трговци Каталонски и Сицилијански и Јакински и Дубровчани и сви они који су од најстаријих времена до дана данашњега бродили под именом и заставом Француске и онако како су бродарили да од сада унапријед имају бродарити на тај исти начин.“³

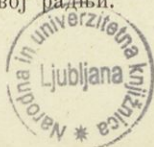
¹ Жермињијево писмо Краљу из Цариграда, од 10 октобра 1579 Charrière, III, 827.

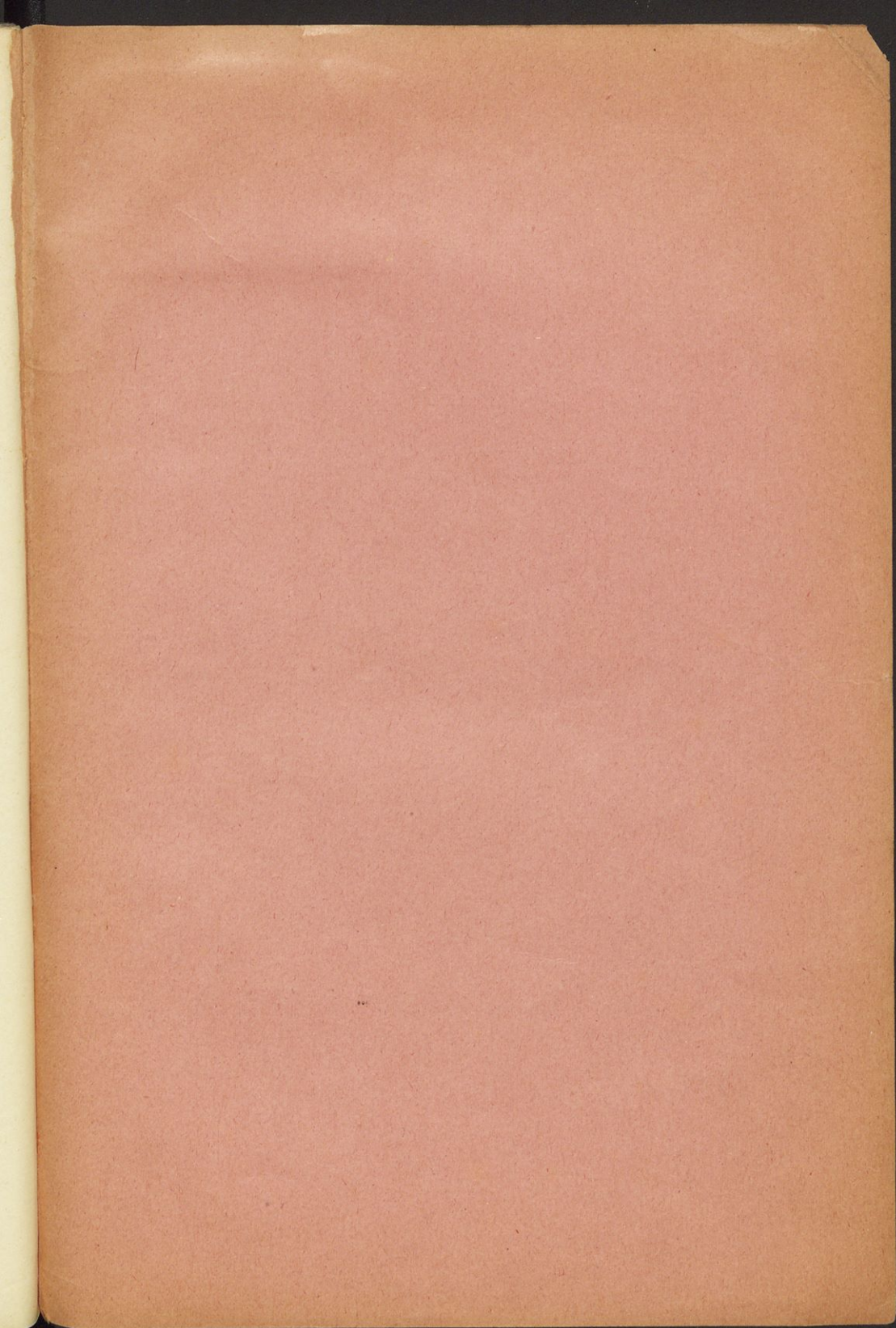
² Жермињијево писмо у Charrière, III, 856—857.

³ „Article Premier. Que des Venitiens en hors, les Genevois et Portugois et Espagnols et Marchands Catellans et Siciliens, et Anconitains, et Ragusois et entierement tous ceux qui ont chemine soubz le nom et banniere de France d' ancienneté jusques à ce jourd'huy et en la condition qu'ils ont chemine, que

Питање је, дакле, било дјелимично ријешено. Француска је поновно била прогласила своју стару хегемонију у Леванти. Али што се могло називати: „дефинитивно“ за Дубровчане? За њих никад једна ствар није била сасвијем изгубљена. Дубровник ће уграбити прву прилику да се ријешу француске заштите на мору, а током XVIII вијека ће чак с успјехом и тући француску трговину у Леванти. Међутијем окретна стара опћина бјеше показала пут другијем опћинама и државама далеко моћнијим од ње. Узпркос енергичном заузимању посланика Ланкома (Lancosme) и Гонт-Бирона (Gontaut-Biron) да се Француској задржи монопол заставе, Енглези се ослободише год. 1597, Холандска застава бй призната год. 1612, а Ђеновешка год. 1669. Кроз то доба дубровачки консулат у Александрији продужи свој рад, а Дубровник, како да није ништа било, настави своју левантинску политику, тражећи посвуда у Европи заштитника за обрану своје жилаве индивидуалности.

d'ici en avant, ils aient à y cheminer en la mesme maniere“ Saint-Priest, op. cit. Appendice. Дубровчани су поменути и доцније у чл. 1 капитулација од год. 1597 и од год. 1604. У капитулацијама од год. 1673 не помињу се више изрично. Формула: „et autres nations ennemies, qui n'ont ni ambassadeur, ni consuls, ni agens à ma Sublime Porte“ која се понавља и у капитулацијама од год. 1740. не може да се примијени на Дубровчане, јер је Република имала, осим годишњих, и доцније трогодишњих посланика код Порте, још и сталнога консула у Цариграду. Али вјероватно је да Дубровчани нијесу поменути у последњим капитулацијама до XVIII вијека за то што је њихова мрнарица јако ослабила била од посљедица великог земљотреса (1667) а доцније за то што је Дубровник бродарио у Леванти под својом заставом. Али о томе не може бити говора у овој радњи.

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIZNICA

GS

I 805 010

202401314

COBISS ©